

УДК 78.071:78.03:004.738
DOI 10.32461/2226-3209.1.2026.356304

Цитування:

Коваль Т. О., Коваль М. О. Перформативні практики в сучасному оперному мистецтві. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2026. № 1. С. 311–315.

Koval T., Koval M (2026). Performative Practices in Contemporary Opera. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 1, 311–315 [in Ukrainian].

Коваль Тамара Омелянівна,
доцентка Київської муніципальної академії
музики імені Р.М. Глієра,
заслужена діячка мистецтв України
<http://orcid.org/0009-0009-5866-716X>
koval.tamara50@gmail.com

Коваль Микола Олексійович,
професор Київської муніципальної академії
музики імені Р.М. Глієра,
народний артист України
<http://orcid.org/0009-0004-6973-0295>
nik.koval52@gmail.com

ПЕРФОРМАТИВНІ ПРАКТИКИ В СУЧАСНОМУ ОПЕРНОМУ МИСТЕЦТВІ

Метою роботи є виявлення механізмів переходу від репрезентації музичного тексту до опери як живої перформативної події, в якій сенс твориться через взаємодію звуку, простору, тіла й медіа. **Методологічну основу роботи** становить міждисциплінарний підхід, який поєднує музикознавчий аналіз із теоріями перформативності, культурології та сучасних театральних студій. **Наукова новизна** полягає у виявленні переходу від музично-центричної семіосфери опери до міждисциплінарної системи художніх смислів, в якій рівноцінними стають голос, тілесність, сценічна дія та цифрове середовище. **Висновки.** Перформативність у сучасному оперному мистецтві свідчить про глибоку трансформацію жанру: від репрезентації нотного тексту до живої художньої події, у якій сенс формується у процесі взаємодії виконавця, простору, глядача та технологічного середовища. Співак постає не лише як носій вокальної техніки, а як перформер, чия тілесна присутність, рух і сценічна дія стають рівноправними складниками художнього висловлювання. Перформативна логіка змінює саму структуру оперної драматургії, сприяючи фрагментарності наративу, відкритій композиції та зростанню ролі імпровізаційних і візуальних компонентів. Важливим чинником цих змін стає впровадження цифрових технологій, які перетворюють сцену на інтерактивне середовище й формують нові сенсові шари оперної події. Мультимедійні рішення, відеопроєкції, електронна музика та інтерактивні системи вже не є декоративним доповненням, а виступають повноцінними драматургічними елементами. Так перформативні практики стають одним із ключових механізмів оновлення оперного жанру, сприяючи розширенню його естетичних меж, зміні ролі виконавця, переосмисленню сценічного простору та активному залученню глядача до художнього процесу.

Ключові слова: сучасна опера, перформативність, тілесність виконавця, музично-театральна мова, сценічна дія, мультимедіа.

Koval Tamara, Honoured Artist of Ukraine, Associate Professor, Associate Professor of the Department Singing and Coral Conducting, R. Glier Kyiv Municipal Academy of Music; Koval Mykola, People's Artist of Ukraine. Professor, Professor of the Department of Singing and Choral Conducting, R. Glier Kyiv Municipal Academy of Music

Performative Practices in Contemporary Opera

The purpose of the work is to identify the mechanisms of the transition from the representation of a musical text to opera as a live performative event, where meaning is created in the interaction of sound, space, body and media. **The methodological basis** of the work is an interdisciplinary approach that combines musicological analysis with theories of performativity, cultural studies, and modern theatre studios. **The scientific novelty** lies in identifying the transition from the music-centric semiosphere of opera to an interdisciplinary system of artistic meanings, in which voice, corporeality, stage action and digital environment become equal. **Conclusions.** Performativity in contemporary opera art indicates a deep transformation of the genre: from the representation of a musical text to a live artistic event, in which meaning is formed in the process of interaction between the performer, space, audience and technological environment. The singer appears not only as a carrier of vocal technique, but as a performer, whose bodily presence, movement and stage action become equal components of artistic expression. Performative logic changes the very structure of opera dramaturgy, contributing to the fragmentation of the narrative, open composition and the growth of the role of improvisational and visual components. An important factor in these changes is the introduction of digital technologies, which transform the stage into an interactive environment and form new meaningful layers of the opera event. Multimedia solutions, video projections, electronic music and interactive systems are no longer decorative additions, but act as full-fledged dramaturgical elements. Thus, performative practices become one of the key mechanisms for renewing the opera genre, contributing to the expansion of its aesthetic boundaries, changing the role of the performer, rethinking the stage space and actively involving the viewer in the artistic process.

Keywords: modern opera, performativity, performer's physicality, musical and theatrical language, stage action, multimedia.

Актуальність теми дослідження. Оперне мистецтво останніми роками перебуває у стані активної трансформації, що зумовлено загальними процесами оновлення художніх форм у культурі ХХ–ХХІ століть. Традиційна модель опери як музично-драматичного твору з чітко визначеною сценічною структурою поступово поступається місцем відкритим формам сценічної події, у яких домінує принцип перформативності. Перформативні практики змінюють характер взаємодії між музикою, тілом виконавця, простором і глядачем, формуючи нову музично-театральну мову, яка дедалі помітніше виходить за межі класичного жанрового канону.

Перформативний підхід дозволяє переосмислити роль виконавця як творця сенсу, а не лише репрезентанта партитури. Інтеграція міждисциплінарних практик і технологій змінює сценічну логіку, активізує взаємодію з аудиторією та відкриває нові перспективи для музикознавчих, театрознавчих і культурологічних досліджень.

Аналіз досліджень і публікацій. Монографія К. Рісі присвячена перформативному виміру сучасних оперних постановок. Це одна з перших монографій, яка системно аналізує те, що відбувається під час оперного виконання як унікального художнього явища, а не лише як репрезентації твору. Автор пропонує новий аналітичний підхід, який виходить за межі традиційної інтерпретації партитури і фокусується на самому акті виконання – на тому, що відбувається в моменті живої вистави. Книга поєднує теорії феноменології та перформативності з конкретними описами власних спостережень на оперних сценах німецькомовного світу протягом останніх двадцяти років. [11]. Також у статті К. Рісі розглядає перформативний поворот (performative turn) у сучасному оперному театрі, зокрема крізь призму феномена Regietheater (режисерського театру). Автор досліджує, як режисерські інтерпретації та постановки впливають на активну взаємодію між виконавцями та глядачами, Центральне питання – не просто як інтерпретувати текст і музику, а як саме відбувається перформанс між учасниками події та їхнім сприйняттям [12]. Дисертація Ч. Цяо присвячена аналізу змін художніх і репрезентативних стратегій у оперному мистецтві на рубежі ХХ–ХХІ століть. Робота містить аналіз конкретних постановок, теоретичні розрізнення між репрезентацією та перформативністю, а також спробу окреслити семіотичні механізми осучаснення в оперному мистецтві [7]. М. Дункан розглядає тілесність співака в опері як перформативну подію, що ставить під сумнів

традиційну музикознавчу модель, в якій вокал вважається лише «нототворним» чи технічним елементом. Автор аналізує, як тіло, голос і виступ як акт присутності на сцені формують смислове поле опери, в якому перформативність проявляється не лише в музиці, а й у тілесності, езотеричній реакції слухача та акті співу як події [8]. П. Карантоніс аналізує перформативність в опері як культурний і етичний феномен, особливо в контексті індгенних (корінних) оперних традицій. Автор досліджує: як оперні вистави формують і трансформують ідентичності, які перформативні механізми залучають глядача до діалогу з автентичними культурними практиками, як мімізис (наслідування, репрезентація) переходить у актуальне перформативне переживання. Робота підкреслює, що перформативність є не лише театральною технікою, а й способом репрезентації культурних голосів і етичних смислів у глобальному оперному середовищі [9].

Метою роботи є виявлення механізмів переходу від репрезентації музичного тексту до опери як живої перформативної події, де сенс твориться у взаємодії звуку, простору, тіла й медіа.

Виклад основного матеріалу. Поняття перформативності в контексті оперного мистецтва передбачає зміщення акценту з репрезентації музичного тексту на процес художньої дії. Виконання постає як жива подія, у якій співак є активним перформером. Це проявляється у зростанні ролі тілесності, жесту, руху та імпровізаційних елементів. Оперний спів інтегрується з пластичними та театральними практиками, що наближає сучасну оперу до перформанс-арту та contemporary theatre.

Термін *перформативність* походить із філософії мови та культурних студій. Перформативні акти не просто описують реальність – вони її творять. Ця ідея, започаткована в лінгвістиці (Ж. Л. Остін) і розширена в культурних теоріях, показує, що жест, дія чи вислів здатні *створювати* новий сенс у самій взаємодії, а не лише репрезентувати його [4].

У контексті культури й мистецтва ця концепція розглядається як частина перформативної теорії культури – напрямку, що охоплює не лише театр чи музику, а й соціальні практики, тілесність, ідентичності тощо [2].

У традиційній музикознавчій моделі опера вважається *репрезентацією* партитури, тобто значення твору розкривається через точне відтворення нот і тексту. Але сучасні дослідження підкреслюють, що опера

розглядалася не тільки як музичне відтворення, а й як перформативна подія, в якій: усі елементи (голос, жест, рух, сценічна дія) стають рівноцінними в процесі створення художнього сенсу; взаємодія між виконавцем, простором і глядачем – не пасивна, а активна й діалогічна; сценічна подія стає місцем взаємодії, а не лише репрезентації [11]. Створюючи такі ситуації опера перестає бути просто репрезентацією партитури, а стає діалогом, що викликає реакції, переживання і внутрішні дебати у слухачів і спостерігачів [12].

«... голос співака у сучасній опері не є вирішальним засобом, тим більше, якщо музика атональна... сучасна опера живе в аурі перформенсу» [1]. створюючи такі ситуації, де опера перестає бути просто репрезентацією партитури, а стає діалогом, що викликає реакції, переживання і внутрішні дебати у слухачів і спостерігачів. Тобто сучасна опера вже не зводиться лише до вокальної майстерності чи музичного звучання, а стає синтезом музики, сценічної концепції, режисури і сценографії, тобто формою перформативного мистецтва.

Це відображається у сучасних постановках, які поєднують оперу зі сценічними практиками театру та перформанс-арту, посилюючи роль тілесності й імпровазації. Такий підхід розмиває межу між традиційним співом і багатовимірною художньою подією [12]. У новітній опері перформативні елементи перестають бути другорядними й стають невід'ємною частиною художнього смислу: тіло виконавця, сценічна дія, інтермедія та міждисциплінарні взаємодії формують нову семіосферу опери. Тобто у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. опера перейшла від суто музичної «семіосфери» (система смислів, заснована на нотах і драматургії) до інтеграції тілесності, сценічної присутності, візуальних медіа та перформативних практик [7].

Звичайно, як зазначає Л. Кияновська, опера сьогодні функціонує не лише як мистецький продукт, а й як ринковий, де вистава сама по собі може розглядатися як маркетинговий хід – спосіб формувати інтерес глядачів, впливати на їхні очікування, вимоги й поведінку в культурному просторі [3].

У рамках перформативного підходу до опери зростає значення саме тілесності та рухових практик, що зближує її із сучасними театральними формами. Співак перестає бути лише виконавцем звуку, а виконує дійство, що не є вторинним до музичного методу, а включає автономні естетичні компоненти, що взаємодіють із музичним матеріалом; імпроваційні елементи підсилюють

сприйняття живої присутності (тобто те, що відбувається *тут і зараз*), що суттєво відрізняється від традиційної статичної інтерпретації. Дослідники навіть вводять поняття «скандалу співочого тіла», підкреслюючи, що голос не лише відтворює партитуру, а й реалізує присутність (*presence*), яка виступає перформативною основою естетичного впливу [8].

Важливим аспектом стає інтердисциплінарний характер опери, позаяк перформативна опера зазвичай об'єднує кілька мистецьких мов: музика (спів, оркестр); пластика та танець; драматургія і сценічний простір; сучасні технології (відео, інтерактивні медіа).

Такий підхід дозволяє операм бути не лише музичними, а й інтерактивними сценічними подіями, які залучають глядача не пасивно, а як співучасника [7].

Однією з характерних рис перформативної опери є відмова від традиційного сценічного простору. Постановки дедалі частіше виходять за межі класичного театру, залучаючи нетипові локації – індустріальні приміщення, музейні зали, відкриті міські простори тощо.

Така просторовість змінює сприйняття опери як події та активізує взаємодію глядача з художнім процесом. Сценічний простір перетворюється на динамічне середовище, в якому музика, візуальний образ і рух існують у єдиній перформативній структурі.

Суттєву роль у формуванні перформативної опери відіграють цифрові технології та медіа-арт. Відеопроєкції, інтерактивні візуальні середовища, електронна музика розширюють виражальні можливості жанру.

Сучасна опера дедалі частіше включає цифрові технології, що не лише підтримують сценічні ефекти, а й стають важливими носіями художнього сенсу. Завдяки відеопроєкціям, мультимедійній сценографії, інтерактивним візуальним середовищам та електронній музиці традиційний жанр розширює свою виражальну палітру, перетворюючись на гібрид сценічного мистецтва та медіа-арту [10].

Це охоплює: відеопроєкції та цифрові сценічні пейзажі, які миттєво змінюють простір і контекст дії; інтерактивне світлове та звукове середовище, що реагує на рухи й музичні сигнали; електронна музика та саунд-дизайн, що доповнюють або замінюють традиційну оркестрову партію; AR/VR-елементи, що занурюють глядача в нові простори (віртуальна реальність).

Існують проекти, де відео й цифрове середовище є невід'ємними частинами

структури опери: *Upload* – опера сучасного композитора Michel van der Aa, де live-motion capture та фільмові сегменти поєднуються з живим співом і сценічною дією, взаємодіючи з цифровим контентом у режимі реального часу; *Three Tales* – відео-опера композитора Steve Reich, де музика поєднана з аудіовізуальними матеріалами та проєкціями.

Такі постановки демонструють, як медіа й цифрові елементи стають не лише фоном, а й частиною драматургії та музичного вираження. Це не просто технічна підтримка, а органічне поєднання мистецтва та цифрового середовища, де режисери й художники експериментують із формою та глядацьким досвідом.

Використання цифрових технологій у сценічному мистецтві: створює нові сенсові шари, які неможливо звести до традиційних декорацій чи музичних ефектів; дозволяє реагувати на рухи виконавців чи музичні сигнали у реальному часі; перетворює сцену на динамічну інтерактивну систему, що впливає на сприйняття глядача.

Це відповідає загальним тенденціям сучасного перформативного мистецтва, де технологія стає частиною композиції, а не лише технічним оформленням.

До практичних форм інтеграції цифрових технологій у сучасні оперні постановки належать: відеомепінг і динамічні цифрові декорації (зміна сценічних локацій у реальному часі); синхронізовані з музикою світлові й відеоефекти, що відображають емоційний та драматургічний розвиток сюжету; електронні музичні елементи й звукові ефекти, які доповнюють або переплітаються з класичним оркестром; онлайн-стрімінг і VR-формати, що розширюють доступ до опери за межі традиційної сцени.

Наприклад, у проєкті *Salome tech* поєднали класичний оперний вокал, електронну музику, світлове шоу і відеомепінг, створивши сучасну мультимедійну містерію [6].

Отже, цифрові технології та медіа-арт у сучасній опері: розширюють виражальні можливості жанру (крізь відео, інтерактивність, електронну музику); змінюють сценічну логіку й драматургію, роблячи оперу не лише звуковою, а аудіовізуальною перформативною подією; інтегрують аудиторію у процес сприйняття, долучаючи її до взаємодії з цифровими середовищами.

Сучасні оперні постановки часто поєднують оперний спів із елементами інсталяції, хореографії та візуального перформансу. У результаті впровадження

перформативних практик змінюється сама структура оперного твору. Наратив поступається місцем фрагментарності, асоціативності та відкритій композиції. Музична драматургія нерідко ґрунтується на повторюваних звукових патернах, шумових ефектах та імпровізаційних елементах.

Опера перестає бути виключно історією, що розповідається через спів, і перетворюється на багатовимірну художню подію, коли музика функціонує нарівні з тілесною дією, візуальним образом і просторовим досвідом.

Відтак, перформативні практики стають одним із ключових чинників трансформації сучасного оперного мистецтва. Вони сприяють розширенню жанрових меж опери, зміні ролі виконавця, переосмисленню сценічного простору та інтеграції міждисциплінарних форм мистецтва [7].

Сучасна опера дедалі більше постає як синтетична художня подія, у якій музично-театральна мова формується через взаємодію звуку, тіла, простору та цифрових технологій. Це відкриває нові перспективи для подальших музикознавчих і культурологічних досліджень перформативності як провідного принципу сучасного сценічного мистецтва.

Висновки. Перформативність у сучасному оперному мистецтві засвідчує глибоку трансформацію жанру – від репрезентації нотного тексту до живої художньої події, у якій сенс формується в процесі взаємодії виконавця, простору, глядача та технологічного середовища. Співак постає не лише як носій вокальної техніки, а як перформер, чия тілесна присутність, рух і сценічна дія стають рівноправними складниками художнього висловлювання.

Опера другої половини ХХ – початку ХХІ століття дедалі активніше інтегрує театральні, хореографічні та медіапрактики, що розмиває межі між музичним театром, перформанс-артом і contemporary theatre. Перформативна логіка змінює саму структуру оперної драматургії, сприяючи фрагментарності наративу, відкритій композиції та зростанню ролі імпровізаційних і візуальних компонентів.

Важливим чинником цих змін стає впровадження цифрових технологій, які перетворюють сцену на інтерактивне середовище й формують нові сенсові шари оперної події. Мультимедійні рішення, відеопроєкції, електронна музика та інтерактивні системи вже не є декоративним доповненням, а виступають повноцінними драматургічними елементами.

Наукова новизна полягає у виявленні переходу від музично-центричної семіосфери опери до міждисциплінарної системи художніх

сми́слів, в якій рівноцінними стають голос, тілесність, сценічна дія та цифрове середовище.

Висновки. Отже, перформативні практики стають одним із ключових механізмів оновлення оперного жанру, сприяючи розширенню його естетичних меж, зміні ролі виконавця, переосмисленню сценічного простору та активному залученню глядача до художнього процесу. Сучасна опера дедалі більше постає як синтетична подія, у якій звук, тіло, простір і медіа утворюють єдину динамічну систему смислів, відкриваючи нові перспективи для подальших музикознавчих і культурологічних досліджень.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в осмисленні сучасної опери як частини значного ширшого мистецького поля – медіамистецтва та міждисциплінарних сценічних форм.

Література

1. Єфименко А. Зоряна Кушплер: сучасна опера живе в аурі вистави. *Збруч* 2.9.2020. URL: <https://zbruc.eu/node/100030> (дата звернення: 10.12.2025)
2. Карповець М. Перформативна теорія культури: повернення суб'єкта. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. С. 138–145
3. Кияновська Л. Опера як ринок: перформанс як маркетинговий підхід. URL: <http://ua.convdocs.org> (дата звернення: 10.02.2026)
4. Рябчий І. С. Філософське осмислення перформативного потенціалу театру но. *Культурологічний альманах*. 2025. № 2. Р. 300–307. doi.org/10.31392/cult.alm.2025.2.36
5. Чжан Кай. Сучасний оперний театр як мистецький феномен і категорія музикознавчого дискурсу: дис ... д. мист.: 17.00.03 / ОДМА імені А.В. Нежданова. Одеса, 2017.
6. У Києві покажуть класичну оперу в електронному реміксі. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/58021/> (дата звернення: 12.12.2025)
7. Цяо Ч. Музична семіосфера опери на переході від ХХ до ХХІ століття: нові художньо-репрезентативні тенденції. Дис. д. філос.: 025. Одеська національна музична академія імені А.В. Нежданової, Міністерство культури та стратегічних комунікацій України, Одеса, 2025.
8. Duncan M. The operatic scandal of the singing body: Voice, presence, performativity. *Cambridge Opera Journal*. 2004. № 16 (3). Р. 283–306. doi:10.1017/S0954586704001879
9. Karantonis P. Performativity, mimesis, and indigenous opera. In: Karantonis P., Robinson D. (eds.) *Opera Indigene: Re/presenting First Nations and Indigenous Cultures*. Ashgate Interdisciplinary Series in Opera. Ashgate Publishing, Farnham, UK / Burlington, USA, 2011. Р. 73–90
10. Opera unit 11 study guides. URL: [https://fiveable.me/opera/unit-11/multimedia-technology-modern-](https://fiveable.me/opera/unit-11/multimedia-technology-modern-opera-production/study-guide/OZLYuBUp)

[opera-production/study-guide/OZLYuBUp](https://fiveable.me/opera/unit-11/multimedia-technology-modern-opera-production/study-guide/OZLYuBUp) (дата звернення: 9.12.2025)

11. Risi C. Opera in Performance Analyzing the Performative Dimension of Opera Productions. Routledge, 2023. 198 p.

12. Risi C. Opera in Performance: Regietheater and the Performative Turn. *The Opera Quarterly*. 2019. Vol. 35 (1-2). P. 7–19. doi.org/10.1093/oq/kbz013

References

1. Yefymenko, A. (2.9.2020). Zoriana Kushpler: modern opera lives in the aura of the performance. *Zbruch*. <https://zbruc.eu/node/100030> [in Ukrainian].
2. Karpovets, M. (2018). Performative theory of culture: the return of the subject. *Herald of the National Academy of Culture and Arts Management*, 138–145 [in Ukrainian].
3. Kyianovska, L. (n.d.). Opera as a market: performance as a marketing approach. <http://ua.convdocs.org> [in Ukrainian].
4. Riabchyi, I. S. (2025). Philosophical understanding of the performative potential of the theatre no. *Cultural Almanac*, 2, 300–307. doi.org/10.31392/cult.alm.2025.2.36 [in Ukrainian].
5. Zhang, Kai. (2017). Modern opera theatre as an artistic phenomenon and a category of musicological discourse. Doctoral Thesis. Odesa [in Ukrainian].
6. In Kyiv, a classical opera will be shown in an electronic remix. (n.d.). <https://vechirniy.kyiv.ua/news/58021/> [in Ukrainian].
7. Qiao, C. (2025). Musical semiosphere of opera at the transition from the 20th to the 21st century: new artistic and representative tendencies. Doctoral Thesis. Odesa [in English].
8. Duncan, M. (2004). The operatic scandal of the singing body: Voice, presence, performativity. *Cambridge Opera Journal*, 16 (3), 283–306. doi:10.1017/S0954586704001879 [in English].
9. Karantonis, P. (2011). Performativity, mimesis, and indigenous opera. In: Karantonis P., Robinson D. (eds.) *Opera Indigene: Re/presenting First Nations and Indigenous Cultures*. Ashgate Interdisciplinary Series in Opera. Ashgate Publishing, 73–90 [in English].
10. Opera unit 11 study guides. (n.d.). <https://fiveable.me/opera/unit-11/multimedia-technology-modern-opera-production/study-guide/OZLYuBUp> [in English].
11. Risi, C. (2023). *Opera in Performance Analyzing the Performative Dimension of Opera Productions*. Routledge [in English].
12. Risi, C. (2019). Opera in Performance: Regietheater and the Performative Turn. *The Opera Quarterly*, 35 (1–2), 7–19. doi.org/10.1093/oq/kbz013 [in English].

Стаття надійшла до редакції 07.01.2026
Отримано після доопрацювання 09.02.2026
Прийнято до друку 16.02.2026
Опубліковано 31.03.2026